

Tito meghalt

2. rész, 12. fejezet

Ördög Mónika fordítása

Ültem az irodában, és azon gondolkodtam, mi lenne, ha kimennék a piacra, és összeírnám a sajt, az alma és a többi téli gyümölcs árát, és összeállítanék egy komoly szöveget a Piaci barométer című rovatba, amelyben volt némi esélyem megjelenni.

A kései titói időkben, tehát amikor a párt sikeresen leszámolt az ellenségeivel, és a rezsim kissé fölengedett, az ellenszegülni merészselőket általában nem gyilkolták meg, és börtönbe sem küldték őket (természetesen voltak kivételek) – a lázadó tanárokat áthelyezték az egyetemekről, ahol volt kinek beszélniük, az intézetekbe, ahol nem volt kinek beszélniük, az ún. disszidensek útlevelét kaptak, hogy Nyugat-Európában és Amerikában busongjanak, tudvalévő volt, milyen mértékű rezsimkritikát bír el a televízió és milyen a rádió, milyen mértékűt ez vagy amaz az újság és milyen a könyvek, minél kisebb volt az adott média közönsége, annál nagyobb a szabadsága –, a szokásos büntetés általában abból állt, hogy az ellenséget megfosztották a közönségtől.

A közönség pedig imádta Titót, mivel a jugoszlávok a szerelemre voltak hangszerelve; de ha azt szeretnék, hogy valaki belénk szerelmesedjen, kell is némi hangszerelés, mert senki sem elég jó önmagában. Ám ha a szerelem nyomán jön a kiábrándulás, mindenkinek eszébe vágódik a meghangszerelés – és ilyképp Titót is meggyűlölték. A jugoszláv nemzetek azonban nem kőszívűek, és még kevésbé botfűlűek, és így szíves-örömmest estek újra és újra szerelembe.

Bár voltak olyanok is, akik sohasem szűntek meg szeretni Titót. Biztos voltam benne, hogy Nikola Babić, a vén kommunista, akivel a házi véd-szentünnepen ismerkedtem meg, egy közülük, s ez fúrta az oldalam; arra, amit elmesélt nekem – ha nem vesszük a rejtély fantasztikus megoldásait, mint pl. az időutazást –, az egyedüli lehetséges magyarázat az, hogy

valaki keresztülvitte, hogy Tito pont akkor haljon meg, amikor azt az 1968-as Politika szövege megjósolta – az pedig, hogy keresztülviszik, hogy valaki meghaljon, csak gyilkosságot jelenthet. De ha Babić tudta, hogy szeretett Titóját megölték, miért hallgatott erről mostanáig? Közvetlenül Tito halála után senkinek sem mondhatta volna el, de a kilencvenes évek háborúi folyamán, amikor Titóról mindenfélét hallottunk, attól kezdve, hogy tulajdonképpen orosz volt, egészen odáig, hogy hússzor nősült, hogy a CIA kémje volt, hogy a Vatikán szentté avatta, hogy a földönkívüliekkel föld alatti repülőteret építtetett Bihacban, biztosan hallhattunk olyasmit is, hogy megölték.

Hacsak... nem maga Nikola Babić ölte meg Titót?

Tito sokáig komolyan betegeskedett, a nyolcvannyolcadik életében volt, lehetséges, hogy egy bizonyos idő után már csak az volt a kérdés, mikor kapcsolják ki a gépeket, amelyekkel életben tartották – és akkor megjelent Babić, és valahogy sikerült a gépeket kikapcsolnia pont úgy, ahogy az Momčilo Nastasijević szövegében olvasható? És így megerősítette Nastasijević dátumát, vagy... Sztálin dátumát támasztotta alá? Lehet, tévesen ítélem meg Nikola Babićot, lehet, hogy ő nem is titóista, hanem sztálinista, vagy... lehet, hogy nem Babić a gyilkos, hanem egy másik, sokkal fontosabb akkori tisztségviselő vagy UDBA-alkalmazott, Babić pedig csak tudja, hogy mi történt.

Volt, ahogy volt, Babić amúgy is megadta nekem a telefonszámát, és már ideje volt felhívnom őt, aztán ha kikérdeztem Pekićet Nastasijevićről, rámutathatok majd, hogy az a szöveg az 1968-as Politikában csak füstbomba a későbbi büntettséghez. Írhatnék erről egy tárcát is, amit a Politika szívesen megjelentetne. Na tessék, a titói időkben az engedetlen újságírókat a politikai rovatokból áthelyezték a piaci barométeresbe, most pedig az engedetlen újságírók Titóról is írhatnak.

Másrésről meg a francia forradalom 1789-ben nem azért robbant ki, mert az elnyomottak sóvárogtak a testvériség, az egyenlőség és a szabadság után, hanem mert a kenyér annyira megdrágult, hogy már nem tudták megvenni. Minden forradalom a piactól indul ki, bármennyit is szövegeljenek azután az eszményekről.

Komoly szöveget a Politikában nem jelentethettem meg. Ha az énekesnőcskékről és szexuális problémáikról írtam volna, biztosan közöltek volna, és ez lehetetlen helyzetbe hozott: szabadon csinálhattam mindent, amit nem akartam, amiről meg írni óhajtottam, az nem volt megtiltva, csak épp nem jelentették volna meg. Nem kívántam tiszteletdíjért írni egy olyan lapnak, amit a hatalom nem ellenőriz annyira, és amelyben közöltek volna, mert nem akartam, hogy csak kétezer ember olvasson, akik amúgy

is azt gondolják, amit én, de ami lényegesebb, nem is volt miről írnom – cikkeket gépelgetni és kommentárokat, amelyek azt elemzik, mit visz végbe a hatalom, s hogy ez mennyire nincs rendben? Ezek a dolgok engem már egyáltalán nem érdekeltek.

A Tito meggyilkolásáról írt szöveg visszajuttatott volna valamilyen mértékben az igazi újságírók közé, ha mindenféle szenzációhajhászás nélkül írom meg – habár könnyű volt elképzelnem a tárcámhoz fűződő kommentárok címét: Titót megölték, néhány napra rá pedig már: A Vatikán megölette Titót, hogy aztán szentté avassa, illetve: Titót a híres operaénekesnővel való szerelmi légyott közben ölték meg?, újabb néhány nap múltán pedig: Az amerikaiak megölték Titót a földönkívüliekkel való ügylete miatt.

Vagy kimenjek a piacra, és számítsam ki, mi mennyire drágult meg a múlt havi árakhoz képest? – tettem fel magamnak újra a kérdést.

Netán azért foglalkoztam ennyit Titóval, mert féltem, hogy a Vrtačas eset kicsúszott a kezeim közül? Állandóan az intramuszkuláris szó járt a fejemben, mint valami rádióban hallott, egyszerű dallamú és üres szavaktól hemzsegő slágerocska refrénje, amit aztán nem tudsz kiverni a fejedből, és így el kell ismerned magadnak azt, hogy elcsábított a giccs, vagy azt, hogy legyőzött a logika; egy gyilkos intravénásan szúrta volna be neki a drogot, és ezért az intramuszkuláris beszúrás megfosztott attól a reménytől, hogy megvádolhatom a hitvány hatalmat, hogy legalábbis eltussolja a gyilkosságot, amit a kegyencei követtek el.

De ha Vrtača tényleg önkézével vetett véget az életének, miért hazudott nekem Zuzana?, mert valószínűleg hazudott, miért kérdezte Kovačević, hogy van-e széf a lakásban, miért felejtették el Vrtačát maguk a pártbeliek rögtön egy perccel a halála után?, miért kérte azt valaki, hogy gyorsítsák fel a nyomozást, és hogy mielőbb zárják le?, és mindenekelőtt miért döntött úgy Vrtača, hogy épp azon az estén heroinozik, melyet követően bekerült volna az uralkodó párt és ezzel Szerbia legtöbb hatalommal rendelkező emberei közé? Lehet, hogy az intramuszkuláris beszúrás ellenem volt, de több olyan dolog létezett, ami nekem dolgozott.

Zuzana megadta nekem Mara asszony telefonszámát, aki – mint tudjuk – Dubravka Kovačević anyja volt, s mint ilyen, biztosan a lánya pártján állt, függetlenül attól, hogy Zuzana azt állította, Mara asszony pontosan tudja, milyen Dubravka, és ezért gondoltam, hogy Mara asszony hazudni fog a lányát és vejét illetően, de reménykedtem, hogy Zuzánát illetően nem fog.

Maksimilijan még nem ért be a munkahelyére, biztosan a kéjnével való együttlétet kellett kihevernie, és így nyugodtan telefonálhattam:

– Mara asszony?

– Én vagyok – szólt bele a telefonba egy idősebb nő gorombán, cigaret-tától rekedtes hangján.

– Jovanka Karajovanović vagyok, a Blic újságírója, és Saša Vrtača haláláról írok egy szöveget...

– Nem ismerem őt...

– Tudom, hogy nem ismeri – válaszoltam gyorsan –, de ismer néhány olyan embert, akik kapcsolatban voltak vele... nézze... mind úgy beszélnek most róla, mintha narkomániás lett volna, azt beszélnek, hogy megérdemelte, hogy túladagolja magát, én viszont az ő másik oldaláról akarok írni...

– Ne haragudj, de nem tudom, mit mondhatnék neked, másrészt meg nem hiszem, hogy az újságírók valaha is arról írnának, ami jó az emberben.

Kicsit meglepett, hogy letegezett, de lehet, hogy a hangomból ítélve azt gondolta, fiatalabb vagyok, mint ő.

– És hogy szerezted meg a telefonszámom?

– Beszélgettem Zuzanával arról, hogyan zajlott le a kihallgatása a rendőrségen... – gondolkodtam, hogy megemlítsen-e a pofonokat – és kész vagyok arra, hogy írjak erről.

– Nem értem, miről?

– Arról, hogy mit tettek vele a rendőrségen.

– És mit tettek vele a rendőrségen? – kérdezte izgatottan, és ebből megértettem, hogy nemcsak fontos neki, mi történt, hanem mérges is, mert azt is feltételezhetette, mint mindenki, akinek van egy kis esze.

– Erről akarok beszélni magával... merthogy olyanokat mesélnék Zuzanáról, amik árthatnak neki abban az esetben, ha...

– És akkor miért jöttél nekem először Vrtačával?

– Mert mindezek a dolgok szorosan kötődnek egymáshoz. Nem tudom, tudja-e esetleg, kicsoda Seka Stanivuković?

– Hallottam. És ne kerülgesd, mint macska a forró kását, hogy a lányomról és a vejemről akarsz kérdezni.

– Találkozhatnánk?

– Nem tetszel te nekem, sokat hazudozol.

– Muszáj, ha megemlítettem volna Dubravka és Mladen Kovačevićet, rögtön letette volna a kagylót.

Semmit nem válaszolt, és így felvetődött bennem a kérdés, hiba volt-e őszintének lennem; Mara asszony kétségtelenül azok közé az emberek közé tartozott, akik még a legkellemetlenebb szituációkban is megmondják, mit gondolnak, és az ilyen személyek gyakran kiprovokálják, hogy úgy viselkedjünk, mint ők, aztán viszont nem tudják méltányolni mások őszinteségét, mert szokásosnak találják. Ezért is haragszanak meg könnyen; a saját őszinteségüket szeretik, mert meg vannak győződve róla, hogy amit

ők gondolnak és mondanak, az az abszolút igazság, ami azt jelenti, hogy ha valaki valami mást gondol és mond, az biztosan téved szerintük.

Azon tűnődtem, letette-e már a kagylót, de úgy tűnt, mintha hallottam volna a légzését, így hát vártam, mindenféle ötlet nélkül arra vonatkozóan, mit mondhatnék még azonkívül, hogy: itt van?

És tudtam, hogy ha most nem sikerül eljutnom hozzá, soha többé nem fogok, mert legközelebb még a telefont se venné fel.

– Akkor gyere el hozzám, itthon vagyok egész délelőtt.

Megadta a címet és a lakás számát, én pedig megígértem, hogy azonnal ott leszek; gyalog kevesebb mint egy órára volt szükségem, hogy odaérjek a Vračaron lévő utcába, amelyben lakott. Jó környék, gondoltam, a Demokrata Párt legnagyobb támaszpontja, ahol a lakosok két csoportba tartoznak: az egyik tagjai a jómódú belgrádiak a II. világháború előttről, akik nem voltak elég gazdagok ahhoz, hogy a kommunisták negyvennégyben elvegyék tőlük a lakásukat, a másikat pedig a vörös kisburzsoázia alkotja, mely nem jutott olyan magas pozíciókhoz a pártban, hogy megkaparintassa Dedinjét; pontosabban mindkét csoport tagjai elhaláloztak már lényegében, az utódok pedig szüleik és nagyszüleik megrökönyödésére sikeresen tönkrementek a Demokrata Párt iránti szerelmükben, a lakáskiadásban, a vračari kávézóknak való szájtátásban és abban a meggyőződésben, hogy a szerb társadalom leghaladóbb és legmodernebb részét képezik. Létezik ideológia és létezik társadalmi osztály, ha két ember például a középosztályba tartozik, bármennyire is különbözzenek egyébként ideológiailag; ha egyik Marxra esküszik, a másik pedig arra, hogy a szerbség, a laissez faire és az ünnepi aprósütemények az élet értelme, akkor sem lehetnek ellenségek, ők természetes, jobban mondva társadalmi szövetségesek, és megfordítva, a tisztelt bankhivatalnok, aki úgy hiszi, hogy a szerb menyeyei nemzet, hogy a banki kölcsön a legjobb dolog a világon, amit már régen kitaláltak, és az egyáltalán nem tisztelt eladónő a bódében, aki tudja, hogy a szerbek soha egyetlen háborúban sem öltek meg senkit, és aki örökre hálás a készpénzkölcsön kitalálójának, mert nélküle még a túlélés sem volna lehetséges számára, mindig ellenségek lesznek, mert különböző társadalmi osztályokba tartoznak, és ezzel az érdekeik is ellenkezőek.

Vračar a villamosíneknek még a huszadik század elején történő kedvezőtlen lefektetése miatt nem került be a kettős villamos nyomvonal alkotta körzetbe, melyet Szerbiában központnak gondolnak, rettenetes mágiikus helynek, mely uralkodik az országon; és ahogy a gonosz acélfejű szörnyről szóló mesében a hegyekben van egy róka, a róka szívében egy madár, a madárban tojás, a tojásban egy tű, s ha a cárevics meg akarja ölni a szörnyet, el kell mennie a hegyekbe, meg kell találnia a rókát, ki kell

vájja a szívét, amikor pedig a madár kirepül, el kell pusztítania azt – úgy ha valaki Szerbiát akarja bírni, el kell mennie Belgrádba, meg kell találnia a kettes villamos nyomvonala alkotta körzetet, és oda kell költöznie.

Könnyen megtaláltam az utcát, a Szent Száva-templom mögött húzó-dóak egyike volt, örökké árnyékot vetett rá a Balkánon leghatalmasabbnak számító istenháza, amely valahogy eszembe juttatta azt a régi szólásmondást, hogy abba a templomba jár, ahol üveggel harangoznak – de ugyan ki az, aki szívesebben menne a misékre azután, hogy látta a hatalmas bódét a szerb pravoszláv egyház áruinak teljes portfóliójával, az egész mindenséget az egyházi naptárakkal, a gyertyákkal, a pátriárkákat ábrázoló falragaszokkal, a szentképekkel, a vallásos irodalom körébe tartozó könyvekkel, a kis keresztekkel és az olvasókkal együtt sikerült bevinniük a templomba, és megmutatniuk, hogy van vállalkozói tehetségük ezen a nagyon alapvető kiskereskedelmi szinten is.

Elhiszem viszont, hogy a legborzasztóbb nyári hónapokban, amikor akár tíz egymást követő napon harmincöt fok fölött lehet a hőmérséklet, a templom árnyékában lenni nem is olyan rossz.

Megnyomtam az egyes számú lakás kaputelefonjának gombját, és vártam egy kicsit, majd amikor zúgás hallatszott, bementem az épületbe. A szám alapján tudtam, hogy Mara asszony lakása az első emeleten van, ezért nem lifteztem fel, hanem lépcsőztem. Közben eszembe jutott, hogy nem hoztam magammal a diktafonomat, és rögtön ideges lettem – okosabb lett volna fölvennem, amit mond, így viszont jegyzetelnem kellett, vagy észben tartanom.

Odaértem az egyes számú lakás elé – az ajtón nem volt semmiféle névtábla –, és megnyomtam a csengőt.

Vártam, de senki nem nyitott ajtót.

Újból megnyomtam a csengőt, abból a megfontolásból, hogy az idősebb emberek gyakran süketek.

Utána több mint egy perc telt el, az volt az érzésem, és már kivettem a táskámból, hogy újra felhívjam Mara asszonyt, amikor meghallottam, hogy kattant a zár az ajtóban.

Az ajtó kinyílt. Nikola Babić állt előttem, a vén kommunista, aki a védszentünnepen elmesélte nekem azt a Titóról szóló történetet.

A rombolás poétikája 2.